

עוד לא תמו כל פלאיך

דניה חופי BPT, MScPT¹, יוכבד (יוכי) לויפר BSc, DSc²

¹ מנהלת בית הספר לפיזיותרפיה, המרכז הרפואי ע"ש שיבא, החוג לפיזיותרפיה, אוניברסיטת תל אביב
² פרופ' אמריטוס, החוג לפיזיותרפיה בפקולטה למדעי הרווחה והבריאות, אוניברסיטת חיפה

כישורי מנהיגות מובהקים שבזכותם השכילה לסחוף רבים למימוש חזונה.

שולה הייתה פורצת-דרך בתחומים רבים של המקצוע, ובהם הבנת החשיבות הטמונה בטיפול פיזיותרפי בקהילה, בקידום בריאות האישה בפיזיותרפיה, בביסוס תהליך ההכשרה הקלינית, ועוד. בשנת 1976 היא הקימה וניהלה את בית הספר לפיזיותרפיה במרכז הרפואי שיבא-תל השומר. בתוקף תפקידה היא מילאה תפקיד נכבד בהשגת ההכרה בפיזיותרפיה כמקצוע אקדמי לכל דבר. הכרה זו הביאה בשנת 1978 להקמת החוג לפיזיותרפיה באוניברסיטת תל אביב כחוג אקדמי המשלב השכלה מקצועית, הכשרה קלינית ופיתוח מחקר.

אהבתה העצומה למקצוע והשמחה שליוותה אותה במהלך עשייתה נובעות מתוך אמונה עמוקה כי ביכולתה לשנות עולמות. שולה ממשיכה להטביע חותם עמוק בסובבים אותה, לעורר השראה בחשיבתה האנליטית, בתפיסת העולם המפוכחת שלה ובחוש ההומור המפותח שבו ניחנה. עוד לא תמו כל פלאיה.

כתבה זו מוקדשת לזכרו של אברהם ורנר ז"ל, בעלה האהוב של שולמית במשך 70 שנה ואבי ארבעת ילדיהם, אשר נפטר בשיבה טובה ב-3 בפברואר 2023, בעת הכנת כתבה זו. יהי זכרו ברוך.

תקציר

הגב' שולמית (שולה) ורנר, היא מאושיות מקצוע הפיזיותרפיה בישראל, אשר הטביעה את חותמה על המקצוע במשך כ-65 שנים. בעקבות יום הולדתה התשעים ערכו הכותבות ריאיון עמה על אודות מסלול צמיחתה והתפתחותה האישית והמקצועית כעדה לראשית צמיחתו בישראל של מקצוע הפיזיותרפיה.

שולה נולדה באוסטריה בשנת 1932, ואת לימודיה היסודיים והתיכוניים עשתה בירושלים בשלהי מלחמת העצמאות. מיד לאחר קום המדינה התעורר הצורך בהכשרת אנשי מקצוע בתחום הפיזיותרפיה הן כדי להתמודד עם מספרם הרב של פצועי מלחמת השחרור, מגפות הפוליו ששטפו את הארץ והבעיות הבריאותיות שאיתן התמודדו פליטי השואה והעולים החדשים שהגיעו לארץ, וגם בשל התפתחותו של תחום השיקום בעולם.

בשנת 1953 נפתח בבית החולים אסף הרופא בית הספר לפיזיותרפיה ביוזמת משרד הבריאות ובתמיכת ארגון הבריאות העולמי. בבית הספר הזה למדו על פי תכנית תלת-שנתית אשר הקנתה לתלמידיה דיפלומה בפיזיותרפיה, והתבססה על התקן של ארגון הבריאות העולמי. שולה היא בוגרת המחזור השני של תכנית זו. עד מהרה התגלתה שולה כאשת מקצוע מעולה, כבעלת חשיבה מעמיקה ומקורית וראייה הוליסטית רחבה לגבי תפקיד המקצוע במערך שירותי הבריאות בישראל. וחשוב לא פחות - היא התגלתה כבעלת

הספר "מעלה", וזכתה כמקובל אז לתעודת בגרות של הוועד הלאומי.

בשנת 1948, בזמן המצור על ירושלים, התגייסו בני הנוער כחיילים או שהתנדבו לגדנ"ע. שולה, שהייתה אז תלמידת כיתה י"א, נשלחה לסייע כ"כלבוניקית" בחדר המיון של בית חולים הדסה הר הצופים בירושלים. בבית החולים היא עשתה שליחויות, שימשה כמזכירה רפואית וכטלפוניסטית וגם הייתה כוח עזר.

מיד לאחר קום המדינה גבר הצורך בהכשרת אנשי מקצוע בתחום הפיזיותרפיה. זאת כדי להתמודד עם האתגרים השיקומיים שנוצרו עקב מספרם הגדול של פצועי מלחמת השחרור, מגפות הפוליו ששטפו את הארץ בראשית שנות החמישים והבעיות הבריאותיות שהתמודדו איתן פליטי השואה והעולים החדשים. כל זה במקביל להתפתחות תחום השיקום באירופה.

מערכת הבריאות בארץ פעלה בדרכים שונות כדי לתת מענה הולם לאנשים הזקוקים לשיקום. "קופת חולים" (של ההסתדרות הכללית) קיימה בתחילת שנות החמישים קורסים קצרים להכשרת פיזיותרפיסטים מעשיים שהיו כפופים להנחיות רפואיות. הקורסים נמשכו בין שלושה לשישה חודשים, והמרצים היו רופאים פיזיקליים של קופת חולים הכללית.

במקביל, נבנו מסלולי הכשרה לפיזיותרפיסטים ביוזמת משרד הבריאות. בית הספר לפיזיותרפיה בבית החולים אסף הרופא נפתח בשנת 1953 בניהולה של דיאנה קיד, פיזיותרפיסטית מוסמכת ומנוסה מאוד מבריטניה, שהגיעה לארץ לשנתיים בשליחות מקצועית-הומניטארית מטעם ארגון הבריאות העולמי. תוכנית הלימודים הייתה תלת-שנתית, והתבססה על התקן של ארגון הבריאות העולמי. כאשר עזבה החליפה את מקומה סנדרה סייבר אילן, פיזיותרפיסטית מוסמכת מדרום אפריקה. בתום שלוש שנות לימוד קיבלו בוגרי התוכנית דיפלומה של פיזיותרפיסטים מוסמכים.

נוסף על כך, משרד הבריאות הפעיל קורס השלמה חד-פעמי של שנה וחצי, שנועד לאנשים חסרי הכשרה פורמלית בעלי ניסיון של שנתיים לפחות בעבודה מעשית הקשורה

הגב' שולמית (שולה) ורנר מאושיות מקצוע הפיזיותרפיה בישראל חגגה זה לא כבר את יום הולדתה התשעים. לרגל האירוע, התקיים לכבודה יום הוקרה בחוג לפיזיותרפיה באוניברסיטת תל אביב, ובו עלו וצפו סיפורים וזיכרונות אודות מסלול צמיחתה והתפתחותה האישית והמקצועית, כבבואה לראשית תקומת מקצוע הפיזיותרפיה בישראל. סיפורה הייחודי של שולה עשוי מחומרי הגלם החלוציים של מדינה בראשית דרכה, ואילו היא יצקה את אבני היסוד ועיצבה במידה ניכרת את פני המקצוע כפי שאנו מכירים היום. סיפורה הוא חלק ממורשתנו המקצועית וחשבנו לנכון לנצור אותו כנחלת הכלל בכתב העת - הפיזיותרפיה.

הכתבה מבוססת בעיקר על ריאיון שנערך עמה בבית הספר לפיזיותרפיה שבמרכז הרפואי שיבא ב-1 בפברואר 2023¹ ועל כתבות של ד"ר גאולה פארן.² (הקלטה אודיו-ויזואלית מלאה של הריאיון שמורה במערכת. אפשר לצפות בקטעים נבחרים בקישורים שבמקור הראשון <https://youtu.be/EfxLIwnWARQ>).

שולה למשפחת לילינפלד נולדה בווינה בשנת 1932 להורים ציוניים דתיים. האב בעל תואר דוקטור במדעים כלליים ורב מוסמך היה מזוהה עם המנהיגות הציונית בקהילה היהודית, ולכן נעצר מיד עם עליית השלטון הנאצי בשנת 1938. מתוך ראיית הנולד, רשמה האם, עקרת בית, את שתי בנותיה לפרויקט ה"קינדר טרנספורט" (kindertransport) ובמסגרתו הועברו שולה ואחותה הבכורה לאומנה זמנית אצל משפחה יהודית שומרת מסורת באנגליה. אביה שוחרר מתחנת המעצר בדכאו ביום שבו הן יצאו לאנגליה, והספיק להגיע לרציף הרכבת כדי להיפרד מהן. ההורים עלו ארצה, ובשנת 1939, כשאביה נשלח להשתתף כציר בקונגרס הציוני בז'נבה, הוא המשיך לאנגליה כדי לאסוף את בנותיו ולהביאן לארץ. אלא שאז פרצה מלחמת העולם השנייה, והם נאלצו לחכות שם כחצי שנה, עד שבזכות תושייתו התאחדה המשפחה שוב בישראל והשתקעה בירושלים.

שולה למדה בירושלים בבית הספר לבנות דתיות "אוולנה דה רוטשילד". שפת ההוראה הייתה אנגלית, ולבגרות הוענקה תעודת בגרות בריטית. התעודה של שולה אבדה בדרך מאנגליה, ומעולם לא הגיעה לידיה. אובדן התעודה היה קריטי שכן היא תכננה ללמוד רפואה. את כיתה י"ב השלימה בבית

לאחר מלחמת ששת הימים (שנת 1967). בתום שנה של עבודה בשטח, ניגשו הבוגרים הצעירים לבחינת רישוי של משרד הבריאות, שכללו לא רק מבחן תיאורטי אלא גם מבחן מעשי שערך פרופ' אדלר מבית החולים הדסה.

בשנת 1957, לאחר ההתנסות הקלינית השלישית והאחרונה בבית החולים, החלה שולה לעבוד כפיזיותרפיסטית בצוות של הדסה, בעיקר במרכז השיקום של הדסה בזיו-ירושלים. גב' ארנה וילר, הפיזיותרפיסטית הראשונה בארץ ובעלת תעודת הסמכה מבריטניה, ניהלה את שירות הפיזיותרפיה בהדסה. גב' וילר נודעה בסטנדרטים המקצועיים הגבוהים שהציבה, וזכתה להערכה רבה מצד הרופאים בבית החולים. למרבה האירוניה, ייתכן שדווקא זה תרם לעיכוב של עשרים שנה בהפיכת הפיזיותרפיה למקצוע אקדמי. זאת משום שמקצת הרופאים שהיו בין קובעי המדיניות במשרד הבריאות, כגון פרופ' אדלר, ראו בתפקודה היוצא דופן של גב' וילר, בעלת הדיפלומה בפיזיותרפיה, ראייה לכך שאין צורך בהכשרה אקדמית במקצוע.

לאחר שמונה שנים בהדסה, ועם סיום לימודיו של בעלה אברהם ותחילת עבודתו כפיזיקאי ראשי במרכז הרפואי שיבא, עברה המשפחה עם שלושת ילדיה למרכז. שולה הצטרפה לצוות הפיזיותרפיה במרכז הרפואי שיבא, שכלל את, הגב' רות שנפלד, אחראית השירות, מורה להתעמלות בהכשרתה ורב סרן בצה"ל, ברברה דקטור, פיזיותרפיסטית מוסמכת מדרום אפריקה, ושתי פיזיותרפיסטיות שאינן מוסמכות. על פי התרשמותה של שולה, מחלקת הפיזיותרפיה במרכז הרפואי שיבא לא התנהלה ברמה מקצועית נאותה כמו זו שהכירה בירושלים.

באחת החופשות של רות שנפלד, זומנה שולה, שצברה כבר שנת ותק בבית החולים, לשיחה עם פרופ' פדה, סגן מנהל בית החולים, והתבקשה להגיב על מכתב שהתקבל מבית הספר לפיזיותרפיה באסף הרופא ובו אזהרה בנוגע לביטול אפשרי של ההתנסויות הקליניות במרכז הרפואי שיבא בגלל היעדר מקצועיות מספקת בהדרכת הסטודנטים. ללא התייעצות מוקדמת עם האחראית, הציגה שולה ללא היסוס רשימה של ליקויים. כדרכה, היא לא חסכה ביקורת על הנעשה בתחום הפיזיותרפיה, ואף הגישה לבקשת מנהל השיקום האורתופדי דאז, פרופ' ספירא, תוכנית הדרכה מובנית עם הצעות ייעול

בטיפול הפיזיקלי, כגון טיפול שיקומי בבתי חולים, התעמלות רפואית וטיפול בחשמל בקופת חולים ("אחיות חשמל"). מסלול זה הוקם בהנחיתו של פרופ' אדלר, יועצו של דוד בן גוריון לענייני שיקום, לאחר שאותם מטפלים בפיזיותרפיה בלתי פורמלית הפעילו לחץ ישיר על ראש הממשלה מחשש שהסדרת המקצוע תייתר אותם והם יפוטרו. האחריות על תוכנית ההכשרה הוטלה על גב' מינה הירשברג, לימים גב' בר סיני, פיזיותרפיסטית מוסמכת מבריטניה ובעלת תעודת הוראה לפיזיותרפיה, כפי שנדרש מצוות ההוראה בבית הספר לפיזיותרפיה במדינה זו.

חלומה של שולה להתקבל ללימודי רפואה לא התגשם בסופו של דבר. בשל שליטתה בשפות עברית, אנגלית וגרמנית היא פנתה לעבודה זמנית כמתורגמנית. באותה תקופה הספיקה שולה גם להינשא לבחיר ליבה אברהם, שאותו הכירה בהיותו פצוע מלחמה. אברהם העיד במסיבת יום הולדת ה-90 של שולה כי כשראה את הבחורה הצעירה עוברת בין החיילים הפצועים ומגישה להם עזרה, גמלה בליבו ההחלטה לשאת אותה לאישה. היא חשבה שהחלטתו נבעה מכך שקדח מחום.

לבטיה בעניין בחירת מקצוע קיבלו תפנית משמעותית כשאימה ראתה בעיתון לדוברי גרמנית מודעה על קורס השלמה לפיזיותרפיה מטעם משרד הבריאות. ריאיון הקבלה לקורס נערך אצל גב' בר סיני והתנהל בשפה האנגלית; שולה לא התקבלה אליו. התנדבותה בבית חולים לא נחשבה לניסיון מקצועי בפיזיותרפיה, ולכן היא לא עמדה בדרישות הסף של הקורס. עם זאת, לגב' בר סיני היו תוכניות אחרות עבורה: המרצים של תוכנית ההכשרה, ובהם גב' בר סיני עצמה, לא דיברו עברית, והיא הציעה לה לשמש כמתורגמנית בשיעורים. לאחר שנה וחצי של תרגום מילה במילה בשיעורים המעשיים בפיזיותרפיה, ביקשה שולה להיבחן יחד עם משתתפי קורס ההשלמה; גב' בר סיני סירבה לה. בהמלצתה השתלבה שולה כסטודנטית לפיזיותרפיה מן המניין במחזור השני של בית הספר לפיזיותרפיה בבית החולים אסף הרופא. לאחר שנתיים של לימודים, בשפה האנגלית, נשלחו הסטודנטיות להתנסויות קליניות של שלושה חודשים בכל אחת מן היחידות שבהן התקיימה הכשרה קלינית נאותה: בית החולים רמב"ם, בית החולים בילינסון ובית החולים הדסה (בית חולים הדסה בהר הצופים שנגטש במלחמת העצמאות, פוזר בכמה מרכזים בירושלים, והוקם מחדש בעין כרם בשנת 1960 ובהר הצופים

הוטמע הצורך בשינוי מהותי - לא עוד המתנה פאסיבית למטופלים שמופנים לפיזיותרפיה, כי אם תהליך פעיל של איתור קהל היעד (out reaching) וזיהוי הצרכים ברמת הפרט והקהילה. הגישה הקהילתית נלמדה בכיתה ברמה התיאורטית, ובמקביל הוקם בשטח מערך הדרכה מתאים. מערך ההדרכה תורגם להתנסויות מעשיות המתבססות על ראייה הוליסטית במגוון מסגרות חדשות שלא נכללו קודם לכן במערך הלימודים בפיזיותרפיה. למשל התנסות קלינית בתחום בריאות הנפש בבית החולים באר יעקב בהנחיית רופא פסיכיאטר, פיזיותרפיה במרפאות-האם של קופת החולים כך שמטופלים הופנו ישירות להערכה פיזיקאלית עם תום הביקור אצל הרופא המטפל, שילוב פיזיותרפיה בפרויקט שיקום שכונות ובפריפריה, ועוד. מעניין לציין כי פרופ' פדה, שפיטר את שולה ממרכז שיבא, ומונה אחר כך למנהל בית החולים פוריה (כיום מרכז רפואי צפון ע"ש פדה), שיתף פעולה עם שולה בפרויקט הקהילתי בפריפריה והכשיר סטודנטים לפיזיותרפיה בנהריה.

דרישת משרד הבריאות לאקדמיזציה היוותה מנוע צמיחה משמעותי, ושולה שקדה רבות על פיתוח תוכנית הלימודים כדי שתאפשר את המעבר מתעודת דיפלומה לתעודה אקדמית. היא העשירה את תוכנית הלימודים בתכנים אקדמיים חדשים מעולם מדעי החברה והרפואה, וגייסה, בתקיפות ראויה להערכה, מרצים בעלי תארים אקדמיים מתקדמים כדי לשכנע את הסנאט באוניברסיטת תל אביב כי פיזיותרפיה היא תחום אקדמי העומד בכל דרישות הסף להענקת תואר. במרכז שיבא גובש צוות הוראה מגוון, תמהיל אנושי של קלינאים ואנשי מקצוע מסקטורים שונים, מארצות מוצא שונות ומגישות טיפוליות שונות. לדבריה, המאבק למען הכרה אקדמית בתוכנית מול סנאט האוניברסיטה היה קשה, ומהלך האקדמיזציה לא היה קורם עור וגידים לולא הרוח הגבית שהעניקו פרופ' רוזין ופרופ' לנדאו מן הפקולטה לרפואה באוניברסיטת תל אביב. אין ספק שהיכולת של שולה להבין את צורכי המקצוע ואת דרישות האקדמיה, בשילוב עבודה קשה ומעמיקה, הביאו לכך שתוכנית הלימודים אושרה על ידי אוניברסיטת תל אביב כתוכנית לתואר ראשון. וכך, בשנת 1978 הוקם החוג לפיזיותרפיה באוניברסיטת תל אביב עם מסלול לימודי שהורחב לארבע שנים. תחת מטריתו האקדמית של החוג המשיכו לפעול בארץ שלושה בתי ספר לפיזיותרפיה - אסף הרופא, וינגייט (הוקם ב-1963 - על ידי ד"ר אלדובי) והמרכז הרפואי שיבא-תל השומר.

לניצול מרבי של הפוטנציאל הגלום בהדרכה קלינית בבית חולים בממדיו של המרכז הרפואי שיבא; מכתב הפיטורין של שולה לא איחר להגיע.

התחנה המקצועית הבאה בחייה הייתה ניהול מכון מאז"ה של קופת חולים כללית החל בשנת 1967. החזון והאתגר בעבודתה במכון היו לקדם את איכות טיפולי הפיזיותרפיה הניתנים בבתי המטופלים במסגרת ביקורי בית ובמכונים הממוקמים בקהילה ולא בבתי החולים. לפי הבנתה, הטיפול באדם בסביבתו הטבעית, בביתו, במבצרו, ללא מעטפת רב-מקצועית זמינה במקום וללא כל המכשור הנדרש, הצריכו מן המטפלים לא רק מיומנויות ברמה הגבוהה ביותר אלא גם הבנה מקיפה בנושאים שונים, כגון הנגשה תרבותית, נושא חדש ובלתי מוכר אז. בכך היא הקדימה את זמנה משום שחזתה כי "הרפואה הולכת הביתה", כלומר מערכת הבריאות צועדת לעבר הרפואה הקהילתית על כל המשתמע מכך.

משרתה המפוצלת במכון, והתעקשותה לעשות בעצמה את ההערכה הראשונית של כל המטופלים החדשים במכון ובביקורי הבית, גבו מחיר אישי. עם לידת בתה הרביעית ביקשה שולה להתמקד יותר בגידול ילדיה, והחליטה לעזוב את המכון. היא נענתה להצעה לעבוד כמורה ומדריכה בבית הספר לפיזיותרפיה בבית החולים אסף הרופא.

נסיעה משותפת עם פרופ' רוזין, מנהל השיקום במרכז הרפואי שיבא, לבחינות הרישוי בבית החולים אסף הרופא, הולידה הזדמנות חדשה ששולה לא יכלה לסרב לה - להקים ולנהל בית ספר חדש לפיזיותרפיה במרכז הרפואי שיבא. הודות לכישוריה הרבים - ניסיונה העשיר כקלינאית, כמנהלת, כמורה-מדריכה, היותה בעלת תואר ראשון בחינוך מאוניברסיטת בר-אילן, ומועמדת לתואר שני במינהל חינוך - היא נבחרה בשנת 1976 להקים את בית הספר לפיזיותרפיה במרכז הרפואי שיבא. משרד הבריאות וארגון הג'וינט בישראל מימנו את הפרויקט, אבל הם התנו כמה תנאים: הג'וינט דרש יציאה הדרגתית מן השותפות בתוך חמש שנים והקמת בית ספר עם מגמה קהילתית, ומשרד הבריאות דרש אקדמיזציה.

ואכן, בתוכנית הלימודים שכתבה שולה ניתן דגש רב לעבודה הקהילתית, נושא שלמדה ושהשתלמה בו בעזרתה של פרופ' חיה יצחקי, עובדת סוציאלית ומרצה באוניברסיטת בר אילן.

שותפה ליצירת פתרונות המותאמים אישית לצרכים של אנשים הסובלים ממגבלות תפקודיות.

שולה היא מעמודי התווך של הפיזיותרפיה בישראל. היא הקדימה את זמנה בתחומים רבים, בנתה חזון ופעלה למימושו. הבולט מבין הישגיה הוא הצעת המקצוע קדימה אל עבר האקדמיזציה, בביסוס יסודותיו כתחום אקדמי עצמאי ומדעי. מעידים על שולה שהיא פיזיותרפיסטית ומחנכת בכל נימי נפשה, כריזמטית, בלתי מתפשרת, מקצועית ואנושית כאחד. אהבתה העצומה למקצוע, והשמחה שליוותה אותה בעשייה לאורך השנים נובעות מתוך אמונה עמוקה כי בידיה לשנות עולם. שולה ממשיכה להטביע חותם עמוק בסובבים אותה, לעורר השראה בחשיבתה האנליטית, בתפיסת העולם המפוכחת ובחוש ההומור המשובח שלה. עוד לא תמו כל פלאיה.

מקורות

- 1 קישור לקטעים מן הריאיון עם שולה ורנר חלק 1:
<https://youtu.be/EfxLIwnWARQ>
 חלק 2:
<https://youtu.be/Mrmm9x2MsAg>
 חלק 3:
https://youtu.be/zkVios_pRvY
- 2 פינת ההיסטוריה בעריכת גאולה פארן
<http://www.ipts.org.il/?CategoryID=404>

רבים רואים בשולה פורצת דרך בעולם הפיזיותרפיה. היא לא צמצמה עצמה למישור הטיפולי הפיזיקלי או למצב רפואי נתון, אלא פיתחה והרחיבה ככל שיכלה כל נושא על פי הגישה ההוליסטית. כך למשל, אחד מנושאי הדגל שלה היה הגרונטולוגיה והמיקוד באדם הזקן, הבריאה והחולה, על כל מכלול הממשקים המרכיבים את קידום בריאותו ואת הטיפול בו בזמן מחלה ובירידה תפקודית, בקהילה ובאשפוז. גם במהלך הריאיון היא הדגישה את החשיבות שיש בתקשורת מכבדת ובגובה העיניים עם כל אדם, ובפרט עם האדם הזקן. בזכותה נפתח בפני הפיזיותרפיסטים תחום בריאות האישה. היא בנתה והעבירה קורסים להכנה ללידה, הדריכה יולדות, בנתה קורס לנשים אחרי לידה, והכשירה דורות של פיזיותרפיסטים. לקבוצת העניין בנושא בריאות האישה בישראל יש היום מקום נכבד בעולם.

מפעל חיים נוסף שלה הוא פיתוח תחום ההדרכה הקלינית ובניית הקורס להכשרת מדריכים קליניים. שולה שינתה באופן מהותי את ההכשרה המקצועית - מרכישת מיומנות על ידי חיקוי בעל מקצוע בכיר כמעין שוליה, לשיטת ההדרכה המעשית הקלינית המובנית, המוכרת לנו היום. מודל ההדרכה הקלינית בארץ נחשב לחדשני ולייחודי בקנה מידה בינלאומי.

שולה מצרה על כך שלא הצליחה לשכנע את אושיות המקצוע שיש להציב במקוד המקצוע את הטיפול בקהילה ולהחליף אלמנטים רבים של הטיפול בבית החולים בטיפול קהילתי. לדעתה, בהיבט זה אנו בפיגור בהשוואה לסקטורים אחרים במקצועות הבריאות. היא זוקפת לחובתה גם את היעדרם של פיזיותרפיסטים בתחום ההיריון והלידה, ומילוי הריק שנוצר על ידי "דולות" חסרות הכשרה פורמלית.

גם אחרי פרישתה לגמלאות בשנת 1992 היא לא שקטה על שמריה. תחילה היא עבדה כפיזיותרפיסטית מטעם האגודה למלחמה בסרטן בהוספיס במרכז הרפואי שיבא, ובהמשך, כשלא נמצא מקור מימון לתקן, המשיכה לטפל בחולים בהתנדבות. בבהירות המאפיינת אותה גיבשה את משנתה בנוגע לתפקידו החשוב של הפיזיותרפיסט בטיפול הפליאטיבי, ובכך שוב הקדימה את זמנה.

בגיל 85 נרשמה ללימודי תואר שני נוסף בתרגום, וקיבלה הסמכה כמתורגמנית. עד לאחרונה פעלה כמתנדבת במילבת,

Her wonders never cease

**Dania Hofi, BPT, MSc.PT¹,
Yocheved (Yochy) Laufer, BSc, DSc²**

¹ Director of the School of Physical Therapy, Sheba Medical Center, Department of Physiotherapy, Tel Aviv University

² Department of Physical Therapy, Faculty of Welfare and Health Sciences, University of Haifa

This article is dedicated to the memory of the late Avraham Werner, Shulamit's beloved husband for 70 years and the father of their four children, who passed away peacefully on March 2, 2023 during the preparation of this article. May his memory be for a blessing.

Abstract

Mrs. Shulamit (Shula) Werner, a prominent leader of the Israeli physical therapy profession, recently marked her ninetieth birthday, which was celebrated by many of her professional and personal friends at the Physical Therapy Department at Tel Aviv University. This was followed by an interview (held by the authors of the present article), focusing on Shula's personal and professional growth as a witness to the development of the physical therapy profession in Israel, and as one who has left her mark on the profession over the course of approximately 65 years.

Shula was born in Austria in 1932 and completed her elementary and high school studies in Jerusalem at the end of the Israeli War of Independence. Immediately after the establishment of the State of Israel, the need to train professional physical therapists became apparent, due to the rehabilitation challenges posed by the many wounded from the War of Independence, the many disabled individuals due to the polio epidemics that swept the country, and the diverse health issues faced by both the refugees of the Holocaust and the numerous immigrants arriving from around the world.

In 1953, the first School of Physical Therapy opened at Assaf Harofeh Hospital at the initiative of the Ministry of Health and with the support of the World Health Organization. It offered a three-year program that awarded a diploma in physical therapy and was based on the standards of the World Health Organization. Shula is a graduate of the second cycle of this program. It was not long before Shula was identified as an exemplary professional, who was passionate about the significance of the profession and demonstrated a broad holistic view of the role of physical therapy within the health care system. No less important, from very early on Shula demonstrated distinct leadership qualities, which enabled her to persuade colleagues from within and outside of the physical therapy profession to join forces with her in order to realize her vision regarding optimal health care and the role of physical therapy within this care.

Shula was a pioneer in many areas of the profession in Israel, including understanding the importance of providing physical therapy rehabilitation within the community, promoting women's health issues in physical therapy, establishing a formal clinical training process, and more. However, there is no doubt that the highlight of Shula's work was the founding of the School of Physical Therapy at Tel HaShomer in 1976. The educational program she developed at Tel HaShomer was instrumental to the establishment of the Department of Physical Therapy at Tel Aviv University in 1978 - as an academic department that offered a bachelor degree in physical therapy.

Her immense love of her profession and the joy and gentle humor that has accompanied her work over the years stem from a deep belief that she has the power to change the world. Shula continues to impress and inspire others with her analytical thinking and holistic approach. Her many admiring colleagues continue to regard her as a role model they aspire to emulate. Her wonders never cease!